

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAVOIY DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
O‘ZBEK TILI VA ADABIYOTI FAKULTETI
O‘ZBEK TILSHUNOSLIGI KAFEDRASI**

**“GLOBALLASHUV DAVRIDA TURLI TIZIMLI TILLAR
MUNOSABATI” MAVZUSIDAGI
XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA
M A T E R I A L L A R I**

IKKINCHI KITOB

Navoiy-2023

98.	Nurmonova S. Badiiy konseptlarning milliy-madaniy xususiyatlari	343
99.	Nazarova M., Gafurova D. Evfemizmning umumiy masalalari	347
100	Temirova F. “Latifa” va “Anekdot” terminlarining qiyosiy tahlili	350
101	Qahhorova D. Shohlik va shoirlikda kechgan mazmunli umr	352
102	Tulishova G. Ozod Sharafiddinov zamondoshlari xotirasida	354
103	Qahharova D. Zahiriddin Muhammad Boburning ijodiy merosi xalqimizning ma’naviy xazinasi	356
104	Toshova X. Frazologik birliklarning milliy madaniyat bilan uygʻunligi	358
105	Yandashova D. Kognitiv tilshunoslikda konsept tushunchasi	361
106	Mavlonova G. Innovatsion metodlarning nazariy asoslari	363
107	Yoʻldosheva Sh. Kichik maktab yoshidagi oʻquvchilar bilan matn ustida ishlash	368
108	Yuldasheva M. Adabiyot darslarida evristik metod yordamida oʻquvchilar faolligini oshirish	372
109	Joʻrayeva G. Oʻxshatishlar – obrazli milliy tafakkur mahsuli sifatida	375
110	Niyozova Z., Hamidova F. “Boburnoma” asaridagi antroponimlarni tahlil qilishning metodik asoslari	378
111	Mansurova Z. Anbar Otinning pedagogik qarashlarida koʻchimlarning oʻrni	381
112	Rahmatova Y. Tilshunoslikda frazemalarning oʻrganilishiga doir nazariy qarashlar	384
113	Axmatova I. Qorakoʻl tuman ayrim nekronimlarining semantik xususiyatlari	388
114	Axtamova B. Sadridin Ayniy asarlarida ayrim lisoniy birliklarning sotsiopragmatik xususiyatlari	391
115	Polvonova B. Soʻz birikmalari oʻrtasidagi variantlilik	394

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA MAS'UL MUHARRIRLARI

N.Murodova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori
R.Yusubova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori (DSc)

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYANING TAHRIR HAY'ATI

N.Murodova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori
R.Yusubova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası professori, filologiya fanlari doktori (DSc)
B.Zaripov	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası mudiri, dotsent, f.f.n.
A.Allaberdiyev	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti fakulteti dekani, dotsent, f.f.f.d. (PhD)
N.Tursunova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, f.f.f.d. (PhD)
N.Yarashova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası dotsenti, filologiya fanlari doktori (DSc)
G.Norova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası dotsenti, f.f.f.d. (PhD)
B.Maxammadov	Navoiy davlat pedagogika instituti o'qituvchisi, f.f.f.d. (PhD)

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYANING TAQRIZCHILARI

N.Yarashova	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tilshunosligi kafedrası dotsenti, filologiya fanlari doktori (DSc)
G.Boltayeva	Navoiy davlat pedagogika instituti O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti, f.f.n.

Maqola va tezislarning ilmiy saviyasi, ma'lumotlarning haqqoniyligiga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

ta'sir etish muhimdir. O'qish darsliklarida berilgan matnlarni qismlarga ajrata olishi va ularga reja tuza olishi uchun o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirmog'i lozim. Bunda o'qituvchi matnni tasvirlashga alohida e'tibor beriladi. O'zbek maktablarida taniqli metodis olimlar T.G.Ramzaeva, M.S. Vasileva, V.G.Goreskiy, K.T. Golenkina, L.A.Gorbushina, M.I. Omorokova, E.A. Nikitina, N.S.Rojdestvenskiylar ishlab bergan takomillashgan sinfda o'qish metodikasidan ijodiy foydalanilmoqda. Ular yaratgan metodik qo'llanmalardan esa bugungi kunda boshlang'ich sinf o'qish darslarida samarali foydalanilmoqda.

ADABIYOTLAR

1. K.Mavlonova va boshqalar Ona tili va o'qish savodxonligi. T. 2020
2. Qahhorov I. Notiqlik san'ati. T. 2015
3. Tolipova J.O. Pedagogik kvalimetriya. T.20017
4. Zuhra Saliyeva, Geri Burkholder va boshqalar 3-sinf Ona tili va o'qish savodxonligi
5. www.kitob.uz
6. www.ziyouz.com
7. www.sputniknews.uz

ADABIYOT DARSLARIDA EVRISTIK METOD YORDAMIDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH

Maxmuda YULDASHEVA,

*Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
tayanch doktoranti*

Annotatsiya: Ushbu tezisda adabiyot darslarida o'quvchilarni ijodkorlikka, tafakkur qilishga va mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayonlari, o'qitishning evristik usullari, badiiy asarni evristik tahlil etish yo'llari hamda adabiy ta'lim berish jarayonida evristik usullarni qo'llashning asosiy mohiyati, shuningdek o'quvchilarning bilimlarini kashf etish bilan birgalikda ularni izlanishga o'rgatish usullari, evristik metod asosida tuzilgan topshiriqlar va mashqlar o'quvchilarda tashabbuskorlik bilan birgalikda quyidagi layoqatlarni ya'ni mustaqillik, epchillik, qarorlar qabul qilish kabi qobiliyatlarini samarali shakllantirish imkonini berishi tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, ijodiy faoliyat, evristik usul, interfaol metod, evristik ta'lim, ijodiy topshiriq.

Аннотация: В настоящей дипломной работе рассмотрены процессы обучения учащихся творчеству, мышлению и самостоятельному мышлению на уроках литературы, эвристические методы обучения, способы эвристического анализа художественного произведения и основные сущности применения эвристических методов в процессе литературного воспитания, а также методы обучения учащихся поиску знаний в сочетании с их открытием, задания и упражнения, построенные на основе эвристического метода, помогают учащимся проявлять инициативу и вместе они развивают следующие способности, а именно независимость, ловкость, анализ позволяет эффективно формировать такие способности, как принятие решений.

Ключевые слова: творчество, творческая деятельность, эвристический метод, интерактивный метод, эвристическое обучение, творческое задание.

Abstract: This thesis examines the processes of teaching students creativity, thinking and independent thinking in literature lessons, heuristic teaching methods, methods of heuristic analysis of a work of art and the main essence of the application of heuristic methods in the process of literary education, as well as methods of teaching students to search for knowledge in combination with their discovery, tasks and exercises based on heuristic method, help students to take initiative and together they develop the following abilities, namely independence, dexterity, analysis allows you to effectively form such abilities as decision-making.

Keywords: creativity, creative activity, heuristic method, interactive method, heuristic training, creative task.

Atoqli nemis pedagogi Fridrix Vilgelm Adolf Disterverg o'zining "Nemis o'qituvchilarining ta'limi bo'yicha qo'llanma"sida o'qituvchilar uchun muhim maslahatlar va ko'rsatmalarni berish barobarida quyidagi fikrni bildirib o'tgan edi: "O'qituvchi muntazam ravishda fan bilan shug'ullanmog'i lozim. Aks holda u qurigan daraxt va toshga o'xshab qoladi. Qurigan daraxt va tosh meva bera olmaganidek, kelajakda bunday o'qituvchidan hech qanday natija kutib bo'lmaydi".

Oradan III asr vaqt o'tgan bo'lsa-da, mohir pedagog Adolf Distervergning yuqoridagi fikrlari o'z ahamiyatligini hamon yo'qotgani yo'q. Haqiqatdan ham, o'qituvchilar doimiy ravishda o'z kompetentligini oshirishda tinimsiz ishlashlari, faniga oid yangiliklar bilan muntazam tanishib borishlari va dars jarayonida o'quvchilar faolligini oshirishga xizmat qiladigan turli usullarni kashf etishi hamda amaliyotga tatbiq etishi lozim.

Jahon adabiyotshunosligida Evristik metod, evristik yondashuv, evristik faoliyatga oid juda ko'plab tadqiqotlar, ilmiy izlanishlar olib borilgan. Evristik usullarni qo'llash muammolari va ta'lim va tarbiya usullari faylasuflar, psixologlar va ilmiy tadqiqotchilarning asarlarida ishlab chiqilgan. Jumladan, Sokrat, Arximed, G. E. Armstrong, G. S. Altshuller, A. Binet, B. Bolzano, D. Bul, R. Dekart, K. Dunker, N. A. Izvolskiy, A. I. Ilyasov, Konfutsiy, G. Leybnits, A. N. Leontyev, R. Lindseyn, D. Norman, Aleksandriya Pappi, D. Poyi, Y. A. Ponomarev, A. Puankare, V. N. Pushkin, S. L. Rubinshteyn, V. N. Sokolov, O.K.Tixomirov, E.Torndayk, A.V.Xutorskiy, S.I.Shohor-Trotskiy, D. X. Fleyvel, P. K. Engelmeyerlarning asarlarini misol qilib ko'rsatish mumkin.

Pedagogika fanlari doktori, professor, Rossiya ta'lim akademiyasining muxbir a'zosi M.V.Klarinning ta'biri bilan aytganda, o'qituvchi ta'lim jarayonini shunday tashkil etishi kerakki, mazkur jarayon o'quvchilarning mustaqil ijodiy tafakkurini shakllantirish imkoniyatini yaratishi lozim [1].

Evristik izlanishga asoslangan o'quv faoliyati jarayonida o'quvchilar o'tilgan asar bo'yicha illyustratsiya yaratadilar, asar qahramonlari yoki tabiat tasvirini o'z tasavvurlari orqali tasvirlab beradilar, kichik loyihalar ustida ishlaydilar, muloqot matnlarini yaratadilar, kichik hikoyalar yozish orqali evristik faoliyat turlari bilan shug'ullanishga muvaffaq bo'ladilar. Natijada o'quvchilarda yaratuvchanlik malakasi rivojlanib, o'z faoliyati

mahsulidan qoniqish hissi paydo bo'ladi. Bu esa o'quvchilarda o'zligini namoyon etish imkoniyatini vujudga keltirib, shaxsiy sifatlari rivojlanishini ta'minlaydi.

Ayniqsa, adabiyot darslarida evristik metoddan foydalanish topshiriqlarni tabiiy tarzda mustaqil bajarish, betakror yechimlarni ilgari surish imkonini beradi. Shu bilan bir qatorda ishonchli ma'lumotlarni izlash, ularni qayta ishlash va foydalanishga ko'maklashadi.

V.N.Sokolovning fikricha, evristik o'qitish jarayonida qo'llaniladigan eng samarali metod – kreativ metod sanaladi [2]. Mazkur metod doirasiga o'ylab ko'rish, "Agarda...", obrazli rasmlar, "Aqliy hujum", tadqiqotchilik faoliyati kabi metodlarni kiritish mumkin.

"Agarda..." metodi o'quvchilarni xayol surish, fantaziya qilishga o'rgatadi. Bunday topshiriqlarni bajarish orqali o'quvchilarning tasavvurlari rivojlanadi, dunyoqarashi kengayadi, o'z fikrini mustaqil bayon qila olishi bilan birga og'zaki nutqi rivojlanadi. Masalan, ushbu metoddan adabiyot darslarida o'tilgan biror bir hikoyani "Agarda men yozuvchi bo'lsam..." mavzusida hikoya syujeti saqlangan holda ushbu hikoya yakunini o'z tasavvuri bo'yicha yakunlash topshirig'ini berish, hikoya mazmuni saqlangan holda unga yordamchi yoki epizodik personajlarni o'ylab topish topshiriqlarini berish mumkin. Bu metod o'quvchilar tomonidan o'zgacha qiziqish bilan qabul qilinadi. Ular qayta hikoya yaratish jarayonida muallifni chuqur his qilgan holda asar ichiga kirib boradilar. Natijada asar qahramonlari xarakterini qanchalik o'rganganligi, o'sha qahramonga yaqinlashganligi namoyon bo'ladi.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, ikkilanmasdan shuni aytish mumkinki, evristik o'qitish jarayonida fan o'qituvchisi ham, muayyan fan doirasidagi darslik ham o'quvchining bilim olishiga ko'maklashuvchi qo'shimcha vosita hisoblanadi. Bu jarayonda ta'lim oluvchi mustaqil ravishda o'z mashg'ulotlari rejasini tuzadi hamda o'z faoliyatiga nisbatan shaxsiy nuqtayi nazarini belgilaydi, olam va insoniyatni anglashga intiladi, adabiyotga oid tadqiqot (muallif ijodiga oid, asar qahramonlari tarixiga oid, voqealar bo'lib o'tgan zamon va makonga oid, tarixiy faktlarga oid...)lar o'tkazadi, she'r, hikoya va esselar yozadi. Natijada ushbu o'quv jarayonida o'quvchilar shaxsiy bilimlari va tajribalarini boyitib boradilar. Va, eng asosiysi, o'quvchilar o'qituvchilar taqdim etgan bilim, ma'lumotlar, fanga oid yangiliklar bilan cheklanib qolmaydilar, o'zlari mustaqil izlanadilar.

Bir so'z bilan aytganda, ta'limning turli bosqichlaridagi adabiyot darslarini tashkil etishda evristik metodlardan, o'quvchi faolligini rivojlantiruvchi usullardan muntazam va munosib holda foydalanish tegishli ilmiy-metodik talablar andozasida amalga oshsa, ular yosh avodning barkamol inson sifatida shakllanishi va kamol topishi uchun o'zining munosib vazifasini sharaf bilan ado etaveradi.

ADABIYOTLAR

1. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе. 7-е изд. Москва: Садовое кольцо, 2006. – 198 с.
2. Соколов В.Н. Педагогическая эвристика: Введение в теорию и методику эвристической деятельности: Уч. Пособие для студентов высших учебных заведений. – Москва: Аспект Пресс, 1995.

“GLOBALLASHUV DAVRIDA TURLI TIZIMLI TILLAR MUNOSABATI:

muammo, yechim, istiqbollar”

mavzusidagi xalqaro
ilmiy-amaliy konferensiyasi

M A T E R I A L L A R I

Hajmi 12,6. 1/16 bosma taboq. Adadi 50 nusxa.

NavDPI bosmaxonasida chop etildi.
Navoiy shahri Ibn Sino-45.